

KENTLEŞME VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA SÜRECİNDE BİNGÖL İLİNİN SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUMU ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Kasım TATLILIOĞLU*

Özet

Kentleşme bir değişme sürecidir. Kentlerin asıl gelişmesi ise sanayi devriminden sonra olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler kentleşmeyi, ileriye dönük, kalkınma hedeflerine varmada hızlandırıcı ve yön verici bir araç olarak kullanmakta ve kalkınma planlarını da bu doğrultuda hazırlamaktadırlar. Kentleşme, aynı zamanda o toplumda ekonomik ve toplumsal yapıyla da ilintilidir. Kentleşme olgusu, bir yandan ekonomik, sosyal ve teknolojik değişmelerin, diğer yandan bunlara bağlı gelişmeler sonucunda toplumun yapısında ve insanın tutum ve davranışlarında meydana gelen değişimleri de kapsamaktadır. Bu nedenle kentleşmeyi tanımlarken o nüfus hareketini yaratan toplumsal ve ekonomik değişimlere de yer verilmesi gerekir. Bu amaçla kentleşme, "sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci" olarak tanımlanabilir. Kentleşme sonucunda insanların hem doğayla, hem toplumla, hem de birbirleriyle olan ilişkileri köklü olarak değişmektedir. Bu nedenle kentleşme kavramı toplumsal kalkınma kavramı ile birlikte ele alınmalıdır. Toplumsal kalkınma, makro düzeyde her ülke için mikro düzeyde ise her şehir ve bölge için önemli bir süreçtir. Kalkınma sadece ekonomik değil insani, sosyal, siyasal ve kültürel aşamaları da olan bir süreçtir. Bingöl ve yöresi, eko-turizmi için kaçınılmaz bir fırsattır. Yörenin kültürel zenginlikleri, doğal ayrıcalıkları ve bölge insanının donanımı, gecikmiş de olsa kültür turizminin boyutunun geliştirilmesi ve bunun için alt yapının hazırlanması gerekli görülmektedir. Bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de görülmektedir. Genel bir ifadeyle, Bingöl'ün sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin, ülke genelinin çok altında olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, kentleşme sürecinde Bingöl ilinin sosyo-kültürel ve ekonomik durumu üzerine genel bir değerlendirmede bulunulmuştur. Bingöl, doğal ve turistik değerler bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahip olmasına rağmen, iç ve dış turizm açısından yeterli bir gelişme sağlanamamıştır.

Anahtar kelimeler: Bingöl, kentleşme, sürdürülebilir kalkınma, sosyo-kültürel değişim, eğitim, eko-turizm.

* Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü

AN OVERALL ASSESMENT ON SOCİO-CULTURAL AND ECONOMIC SITUATION OF BINGOL PROVINCE URBANİZATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT PROCESS

Abstract

Urbanization is a transition process. The actual development of the city is started after the industrial revolution. The developing countries uses urbanization as an accelerator and collimator tool to reach prudential development goals and these countries prepare the development plans in this direction. At the same time, urbanization is also linked with the economic and social of the society. ;The urbanization fact includes the economic, social and technological change. On the other hand, this fact contains the changes which are occurred in the structure of society and people's attitudes and behaviors. Therefore, when defining the urbanization, it is better to include the social and economic changes which create this population movement. For this purpose, the urbanization is defined as" Procreator that means increasing the number of cities results enlargement of cities in parallel with industrialization and economic development, it increasingly creates an organization, the division of labor and specialization in the structure of society, and it is a population accumulation causing the unique changes in human behaviors and relationships in cities. As a result of urbanization, people's relationship with nature, and society, also the relationship with each other are fundamentally changed. Therefore, the concept of urbanization must be considered together with the concept of social development. Social development is a important process for every country in macro level and for every region and city in micro level. Development is not only economical; it is such a process that has also humanitarian, social, political and cultural steps. Bingol and environment is a good opportunity that shold not be lost for eco-tourism. Developing cultural treasures, natural privileges, equipment of residents of the region; albeit belated; the size of cultural tourism and preparing infrastructure for these are thought to be crucial. Inter regional socio-economic development differences is seen in Turkey as in other countries. Generally speaking, it is obvious that socio-economic development level of Bingöl is well below the country average. In this study, there is an overall assessment on socio-cultural and economic situation of Bingöl city during the urbanization process. Although the city has a great potential of natural and social tourism, domestic and foreign tourism have not developed enough.

Key words: Bingöl, urbanization, sustainable development, socio-cultural change, education, eco-tourism.

1. GİRİŞ

Bingöl, göller bölgesi anlamındadır. Mingöl kelimesi de zamanla halk tarafından Bingöl şeklinde telaffuz edilmiş bin tane göl anlamındadır. Daha sonra Bingöl'e Çevlik denmiştir. Bağ-bahçe anlamındadır. Bu ad, günümüzde yöre halkı tarafından halen kullanılmaktadır. 1514'de Yavuz Sultan Selim Bingöl'ün kuzeyini, Erzincan, Tercan ve Erzurum'u Osmanlıların hakimiyetine sokmuştur. Çapakçur beylerinden Süleyman Bey,

Osmanlıların egemenliğini kabul ederek, Çapakçur'u (Bingöl) Osmanlılara geçirmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında eyaletlerin kaldırılmasından sonra Çapakçur, Bitlis Vilayeti'nin Genç Sancağı içerisinde yer alan ve aynı adı taşıyan Kaza'nın merkezi olmuştur. Bingöl ili, Osmanlı zamanında komşu illere bağlı olarak idare edilmiş ancak, Cumhuriyet devrinde il haline gelmiştir.

Bingöl, ülkemizin gelişmekte olan illerinden birisi olup, sosyokültürel, jeopolitik ve stratejik fonksiyonları olan bir şehirdir. 1935 yılında, 1298 nüfusa sahip bir köy iken Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre (2009) bugün merkez, ile ve köylerle birlikte 158 bin nüfusa sahip bir şehirdir. Yine aynı nüfus sayımı sonucuna göre, il merkezi nüfusu 89.224, ilin nüfus yoğunluğu ise km² başına 31 kişidir. 2015 TÜİK verilerine göre ise, şehir merkezinde ve kırsalda toplam 267 bin nüfusa sahiptir. TÜİK'in Hacettepe Üniversitesi işbirliği ile yaptığı "2023 projeksiyonuna" göre, Türkiye nüfusu 81-83 milyon kişiye, Bingöl'ün nüfusunun ise ile ve köyleriyle 300 bin olacağı tahmin edilmektedir. 1990 yılına kadar, kırsal kesimden Bingöl il merkezine hızlı bir göç yaşanırken, bu tarihten itibaren ise il merkezinden başta İstanbul olmak üzere diğer illere göç başlamıştır. Bingöl, geri kalmış bir kent olarak, 1968 kararnamesinden beri 1. Dereceden "kalkınma öncelikli yöre" kapsamındadır. Diğer taraftan Bingöl, bir bölgesel kalınma projesi olan "Doğu Anadolu Projesi'nin (DAP) kapsam alanındadır. Bingöl'ün ekonomisi, çevre kentlerin ekonomisinden ve Türkiye ekonomisinden ayrı düşünülemez. Bugünkü haliyle Bingöl, kendi alt bölgesinde en geri kalan il olarak kabul edilmektedir. 2006 - 2009 Yıllarında bölgeye sağlanan kamu yatırımlarının ortalama % 26'sı Bingöl'e yapılmıştır. Kamu yatırımlarına bakıldığında Bingöl'de enerji, sağlık ve eğitim sektörlerinin ön plana çıktığı, turizmin ise en son sırada yer aldığı görülmektedir (www.fka.org.tr).

Bingöl; tarihi, kültürel ve tabii turistik değerler bakımından oldukça zengin bir yöredir. Yerleşme tarihi M.Ö. 4000-5000 yıllarına kadar inen Bingöl ve çevresi, Urartular, Asurlular, Hititler, Persler, Romalılar, İslam Devleti, Selçuklular ve Osmanlılar gibi pek çok kavim ve devletin hâkimiyet sahası içerisinde kalmıştır. Yapılan araştırma ve belgelere göre, Bingöl'ün tarihi, tarih öncesi devirlerin üçüncüsü olan Neolitik devrin sonlarına rastladığı sanılmaktadır. Neolitik (Cilalıtaş) dönemden beri yerleşim yeri olarak kullanılan ilin tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Yazılı dönem öncesi Bingöl ile ilgili bilgilerimiz yetersizdir (Yılmaz, 1995).

Bingöl tarihi süreç içerisinde uzun bir geçmişe sahip önemli yerleşim merkezlerinden biridir. Bingöl ilinin merkez ilçesini oluşturan Bingöl Genç, Karlıova, Solhan, Kiğı, Adaklı, Yayladere ve Yedisu ilçeleri birlikte yedi ilçeden oluşmaktadır. Bingöl İslam öncesi ve sonrası zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bingöl ili Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü içerisinde $41^{\circ} 20^{\circ}$ ve $39^{\circ} 54^{\circ}$ kuzey enlemleri ve $38^{\circ} 27^{\circ}$ doğu boylamları arasında yer alır. 8125 km^2 lik yüzölçümü ile ülke topraklarının %16'sını oluşturur. Bingöl il genelinde nüfus yoğunluğu 30,1 kadardır. Çevresine göre nüfus yoğunluğu fazla olan bir ildir. Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, Bingöl'de yıllık ortalama sıcaklık 12.1°C 'dir. Temmuz ayı sıcaklığı 26.6°C iken Ocak ayı ortalama sıcaklığı ise -2.2°C 'dir. Bingöl ve çevresinde kış $362,8 \text{ mm}$, ve ilkbahar $326,4 \text{ mm}$ ile mevsimleri en yağışlı mevsim olurken, yaz mevsiminde ise yağış miktarı $32,9 \text{ mm}$ 'dir. İklim koşulları genel olarak ele alındığında, Akdeniz ve Karasal yağış rejimi arasında kendine has bir özellik taşıdığı görülmektedir. İklim bakımından İç Anadolu Bölgesi'nin kara iklimi hüküm sürmektedir. İlkbahar ve yaz mevsimi başlarında yükselen rakım değerleri özellikle yaz aylarında düşüş eğilimi göstermektedir. Karasal iklime has step bitki örtüsü hâkimdir. (<https://tr.wikipedia.org>).

Bingöl ili, temel ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan, geçim kaynaklarının çok sınırlı oluşu nedeniyle göç veren, potansiyel kaynakları çeşitli ve zengin olmasına rağmen yeterince değerlendirilmemiş, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik sorunlarına çözüm bekleyen ve kalkınması için belirli hizmet ve yatırımlara ihtiyaç duyulan, ülkemizin birçok yönden geri kalmış illerinden birisi durumundadır.

Doğal ve beşeri turistik değerler bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahip olunmasına rağmen, iç ve dış turizm açısından halen yeterli bir gelişme gösterememiştir. Bu durumun nedeni, bölgenin turizm açısından yeterince tanıtılmamasının yanı sıra, turizme hizmet verebilecek, nitelikli tesislerinin az sayıda olmasıdır. Bingöl'ün yerleşim yerinde, ovayı çevreleyen alanın yüksek dağlık sahadan oluşması, kar yağışlarının yerde kalma süresinin uzun olmasına neden olmuştur. Bu durum ise, ekilen ürünlerin yetiştirme devrelerinin kısılmasına ve özellikle de yöredeki kırsal yerleşmelerin temel ekonomik faaliyetlerinin tarımdan ziyade hayvancılık faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmalarına yol açmaktadır. (Soylu, 2010: 413-415).

Bugün ülkemizde belli kent merkezlerinin, kısıtlı ekonomik, fiziksel

ve toplumsal olanaklarını aşırı bir kentleşme olayını hep beraber yaşamaktayız. Bazı nedenlerden dolayı, Bingöl ilinin de son yıllarda hızlı göç alması düzensiz kentleşmenin doğurduğu sonuçlara paralel olarak bazı sorunları kaçınılmaz kılmıştır. İlin geçim kaynakları sınırlı olup ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Bingöl şehrinin önemli bir ticari potansiyeli olmasına rağmen, plansız, kontrolsüz ve dağınık yerleşmeler bu durumu olumsuz etkilemektedir. Türkiye’de yaşanan kentleşme maalesef, aşırı, hızlı, sahte, dengesiz ve az bütünleşmiş bir durum arz etmektedir. Artan küreselleşme ve küresel hareketlilik karşısında, kitle turizminin kontrolsüz büyümesi ve buna yanıt vermek için gerçekleşen kentsel büyüme ve yatırımlar çevrenin doğal ve tarihi güzelliklerini tahribata uğratmıştır. (Timuçin, 2003; Baydar ve Gül, 2012).

Sürdürülebilirliğin kent için anlamı, kentsel alan ve bölgelerde, toplumun arzuladığı yaşam kalitesini sağlayan fonksiyonların mevcut ve gelecek nesiller için sağlanmasıdır. Sürdürülebilir kentleşmede en önemli sacayaklarından bir tanesi kentsel planlamadır. Brundtland Raporu’nda sürdürülebilir gelişmeyi, bugünün ihtiyaçlarını gelecek kuşakların ihtiyaçlarını da dikkate alarak karşılamak olarak tanımlamaktadır (Özden, 2008). Hem sürdürülebilir kentleşme hem de sürdürülebilir kalkınmanın temel ve nihai amacı, bugünden başlayarak gelecek nesillerin haklarını güvence altına almaktır.

2. ÇALIŞMANIN AMACI

Ülkelerin, bölgelerin, yörelerin bir kısmı refah içinde yaşarken, bir kısmı ise yoksulluk içinde yaşamlarını sürdürmektedir. Türkiye’de bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının ortaya çıkış nedenleri olarak; doğal, ekonomik, teknik, demografik, sosyal, yapısal ve tarihsel faktörleri sayabiliriz. Dünyanın ve Türkiye’nin gündeminden hiç düşmeyen toplumsal ve ekonomik sorunlar, bölgeler için olduğu gibi kent düzeyindeki bir yerleşim yeri için de önemlidir. Neoliberal ekonomi politikasının ve yeni dünya düzeninde “küreselleşme” adı verilen iş gücü, mal ve sermayenin hızla dönmesi önceki dönemlerden daha hızlı bir sermaye birikimini yaratması süreci, Türkiye’de ve dünya coğrafyasında her alanda bir çok değişimlere neden olmuştur. Toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal etkenlerin bir araya gelmesiyle küreselleşme adı verilen bu süreçte bölgesel dengesizliklerde de bir hayli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Kalkınmanın önemli ilkesi, gelir ve mal varlığı ile ilgili olan yoksulluğu gidermek ya da en az düzeyde indirmek ve bunun önündeki engelleri ortadan kaldırmaktır.

Kalkınma sadece bugünkü ihtiyaçları karşılamak değil, gelecek nesilleri ve evrenin sağlığını da düşünmektir. Bu çalışmanın amacı, kentleşme ve sürdürülebilir kalkınma sürecinde, Bingöl ilinin sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmişlik durumunu ortaya koymaktır. Bu amaçla, literatür (alan yazın) taraması yapılmıştır.

3. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

3.1. Kentleşme İle İlgili Temel Kavramlar

a. Kent

Kent, sözcüğünün değişik tanımları yapılmıştır. İbn Haldun'a göre şehirler, belli bir refah düzeyine ulaşmış halkın, güvenliğini sağlamak ve daha rahat yaşama ulaşmak amacıyla istikrarlı bir yapıda hayatlarını sürdürme isteğinden ortaya çıkmıştır. İbn Haldun, organizmacı bir şehir kuramı anlayışını benimseyerek şehirlerin de tıpkı insanlar gibi, doğduğunu, yaşadığını, geliştiğini ve yok olduğunu ifade etmektedir. İbn Haldun, insanların toplumsal birer varlık olduklarını belirterek, yaşamlarını sürdürebilmeleri için birbirleriyle yardımlaşmak, tehlikelere karşı birbirlerini korumak, kısaca sosyo-ekonomik sorunlarını çözebilmek için bir araya gelmelerinin bir zorunluluk olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre, toplumsal yaşam kaçınılmaz bir gerekliliktir ve şehirler istenilen ölçüde refaha ve bolluğa ulaşmış artık rahat ve huzurlu bir hayatı tercih eden toplumların edinmiş oldukları bir istikrar ve yerleşim yeridir. Aristo'ya göre, kentler, içinde yaşayan bireylere güven ve mutluluk verecek biçimde düzenlenmelidir" (Alp, 2014).

b. Kentleşme

Kentlerin ortaya çıkma, gelişme ve değişme süreci ise "kentleşme" kavramı ile ifade edilir. Keleş'e (1998) göre dar anlamda kentleşme, "kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması" iken; geniş anlamda ise kentleşme, "sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak, kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi ile birlikte toplum yapısında, artan oranda örgütleşme, işbölümü, uzmanlaşmanın görüldüğü, kentte yaşayan nüfusun büyük oranının tarım dışı işlerle uğraştığı, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci"dir (Aslanoğlu, 1998). Kentleşme olgusu tarihsel süreçte özellikle sanayi devriminden sonra hem nitelik hem de nicelik olarak belirgin hale gelmiştir. Kentleşme sürecinin insan tutum ve davranışlarında oluşturduğu değişimler ve sağlıksız kentleşme sürecinde göçün

sonucunda ortaya çıkan suç ve şiddet olgusu kent merkezlerinde ve gecekondu bölgelerinde temel sorunlar olarak görülmektedir (Yıldırım, 2004).

c. Kentleşme

Kentleşme ise, kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin, insan davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeşsel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir. 1950 yılından itibaren, ülkemizde var olan kentleşme, kentleş(me)me tartışmalarına, bugün yönleşim, katılım ve yerel demokrasi tartışmaları eklenmiştir. Kentin dinamizmi içinde bir yandan farklılıkların, çoğulculuğun gözlenmesi; diğer yandan bir araya gelme ve bütünleşmenin vurgulanması, toplumun bu amaçlara ulaşmada çeşitli yollar üretmesini beraberinde getirmiştir (Keleş, 1998; Bumin, 1998; Özgür ve Uluocak, 2011).

d. Kentlilik Bilinci

Bilinç denildiğinde insanın nörolojik, fizyolojik, psikolojik, sosyal ve biyolojik özelliklerini dikkate almak gerekir. Kentlilik bilinci kavramı ile ifade edilmek istenen, kentte yaşayanların kentle bütünleşmesi, kendini kente ait hissetmesi ve dolayısı ile yaşadığı kente karşı sorumluluk duymasıdır. İnsan toplumlarında, sosyo-kültürel devamlılığı sağlayan çeşitli faktörlerden en önemlisi sosyalizasyon sürecidir. Bu süreç ile bireyler toplumun standart ve ortak değerlerini benimseyerek davranışlarını ayarlarlar. Kent, sadece yeni bir ekonomik teşkilatlanma ve değişmiş bir fiziki çevreyi belirtmez. Aynı zamanda bireylerin duygu, düşünce ve davranış biçimlerini de etkilemektedir. Çağdaşlık, “insani değerlerden uzaklaşan bir kimliksizleşme” asla olmamalıdır ve böyle anlaşılmalıdır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Kentleşme Şurası, 2009). Her şehir kendi bilincine sahiptir. İnsan bilinci aynı zamanda, şehrin bilinci bireylerin bilincini belirler, ama şehir bilinci bireylerin bilincinden bağımsız değildir. Birey bilinci tamamen bireyin kendisiyle ilgilidir. Şehir, bilincini bireye aktarır. Bireyin bilincini biçimlendirir. Her şehir, kendine özgü bir bilince sahiptir ve buda ancak bireylerin bilincinde gözlenebilir. Her birey de şehrin bilincini kendine göre biçimler (Erkan, 2004).

3.2. Kentleşme Sürecinde Şehirlerde Ortaya Çıkan Sorunlar

Gelişmekte olan ülkelerin en belirgin niteliklerinden biri, bu ülkelerde görülen nüfus artış hızının, gelişmiş ülkelere oranla, yüksek bir düzeye sahip olmasıdır. Türkiye’de özellikle 1950’lerden sonra yoğunluk kazanmaya başlayan kırsal kent göçünün temelinde, diğer gelişmekte olan ülke-

lerde olduğu gibi ekonomik, sosyal, kültürel, coğrafik, demografik ve siyasi gelişmelerin egemen olduğunu söyleyebiliriz. Bu alanda yapılan araştırma sonuçlarına baktığımızda, işsizlik faktörü gn en önemli itici unsurlarının başında gelmektedir (Uslu, 2014). Günümüzde suç, şiddet ve korku sarmalı kentin politik gündeminde üst sıralarında yer almaktadır. Barınma ihtiyaı bağlamında ortaya çıkan gecekondulu olgusu ise önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Yaşanan değişim ve dönüşümler çerçevesinde esnek bir yapıda işleyen toplumsal kurumlar, suçun ve şiddetin de yaygınlaşmasına davetiye çıkarmaktadır. Küreselleşme ile birlikte kent- sel bölgelerin sosyal güvencesiz, kronik yoksul ve patolojik semptomların gözlemlendiği meknlar haline dönüşmesi ve bu alanların küresel çapta yaygınlaşması kentsel yoksulluğu körüklemiştir. (Yılmaz, 2012).

Bir kimlik duygusu ve bir gruba ait ortak değerler ve diğer kültürel bağlar bireyler için önemlidir. Suç işleme yaşının giderek düşmesi ve ocuk suçluluğu kavramının literatüre girmesi, bu farklılığın önemli bir boyutuna işaret eder. Toplumsal yapı için önemi birçok açıdan tartışmasız kabul edilen çocuklar, toplumsal değişim ve dönüşümlerden daha çabuk etkilenirken diğer taraftan içinde buldukları sosyokültürel ortamın da etkisiyle normsuz davranışlara kolayca yönlendirilebilmektedir. Yoksulluk, evsizlik, yardım kurumlarının yetersizliği, ebeveynlerinin devamlı bir işte çalışıyor olmaması veya işsiz olması gibi ekonomik problemlerle birlikte, aile yapısında yaşanan değişimler, parçalanmış aile oranının giderek artması, hızlı nüfus artışı, eğitim sistemindeki yetersizlikler, çocuğun sosyalizasyonuna etki eden olumsuz faktörler olarak suça sürüklenmeyi beraberinde getirir. Beklenmedik bir şekilde yaşanan durumlar, bireyde çok, şaşkınlık, çaresizlik, üzüntü, depresyon, saldırganlık, yalnızlaşma, inkr vb. duyguların yaşanmasına ve günlük yaşamın alt üst olmasına neden olabilir. Böylesi durumları yaşayan bireylere moral ve manevi destek sağlanarak istenmedik ve beklenmedik bir şekilde yaşanan olay sonucu ortaya çıkan olumsuz duygu ve zorlukları aşmasına yardımcı olunabilir. Yaşanan olayların olumsuzluklarına odaklanmak yerine öğrenme merkezli olaya yaklaşmanın gerçekleştirilmesi sonucu birey yaşadığı olayla ilgili daha sağlıklı değerlendirme yaparak çözüm yollarına ulaşabilir. Diğer taraftan umut duygusunu güçlendirici yaklaşımın yanı sıra, yaşama sevincini artırması ve kendine güven sağlayıcı davranışlar kazandırması ile birey yaşadığı sorunları daha rahat çözebilir (Kula, 2014).

4. TOPLUMSAL VE EKONOMİK KALKINMA

Toplumsal kalkınma; ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi, giderek toplumun refahının artması için toplumsal çabaların devlet programları faaliyetleri ile desteklenmesidir. Biyolojik ve toplumsal yapı ile doğal ortam bir uyum içinde olmadıkça, beşeri yaşantının dengeli bir şekilde gelişmesi beklenemez. Önceleri gelişmişliğin bir göstergesi olan şehirler, bir süre sonra endüstri nüfus bağlamında değişik kültürlerden gelen insanların hızlı göçü sonucu ekolojik ilişkilerin bozulmasına bağlı çevre sorunlarının çıkmasına yol açmıştır. Bu durum tüm dünyada olduğu Bingöl'de de kentsel problemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kalkınma; herkesin temel hak ve temel sağlık, adalet, güvenlik, istihdam ve eğitim hizmetlerine ve bilgi kaynaklarına kolayca ulaşabildiği, piyasa koşullarının adil bir şekilde işlediği, katılımcı, cinsiyet dengeli, demokratik ve kültürel dönüşümlere açık, saydam/hesap verebilir yönetim yapılarına sahip, toplumsal anlamıyla tüm dezavantajlı grup ve tabakaların ortadan kalktığı, sorun çözme yeteneği gelişmiş, doğal kaynakları koruyan ve geliştiren, insanların geleceğe güvenle baktığı toplum ya da topluluklar yaratma eylemidir" (Açıkalın-Saltık, 2007). O halde kalkınma denince sosyo-politik anlamda ilk akla gelen ekonomik çağrışım olmamalı, diğer önemli boyutları olan insani, sosyal, siyasal ve kültürel aşamalar da akla gelmelidir. Yeni kalkınma anlayışında hedef; sorunlarının farkına varan, bununla yetinmeyip çözüm yollarını ve yöntemlerini üretebilen, öncelikle kendi gücüne dayanan, karar alma ve uygulama süreçlerine etkin bir biçimde katılan topluluklar, yapılar oluşturmaktır. (Gülçubuk, 2014).

Kalkınma; halkın bütünüyle refahını sağlamak ve ülkenin savunma ihtiyaçlarını gidermek amacıyla iktisadi bakımdan güçlenmesidir. Bugün kalkınma ekonomisi, iktisadın en önemli konularından birini oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile kalkınma; geri kalmış ülkelerin sosyo-kültürel ve ekonomik bakımdan düzenlemeler yaparak gelişmiş ülkelere yetişme çabalarıdır. Bu çabalara, milli gelirin ve üretimin artırılması, sosyal ve ekonomik yapının değiştirilmesi, halkın değer yargılarının dünya standartlarında gelişmesi gibi değişimleri de içine alabilmektedir (Tabakoğlu, 1987). Toplumun kalkınmasının düşünüldüğü bir yerde, "insan merkezli" kalkınma esas alınmalıdır. Çünkü, kalkınmanın motor gücü insandır. Gelişmekte olan ülkelerde insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik başarıyı ve sosyal gelişmeyi sağlayacak temel unsurlar-

dandır. Bir ülkenin nitelikli işgücü yetersizliği, sanayi ve hizmet sektörlerinde düşük verimliliğe yol açmakta, uluslar arası piyasalarda rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemektedir (Zincirkıran ve Uçar, 2010:563-565). Çağımızın öne çıkan özelliği, teknolojinin sunduğu ve bilgi toplumundan beslenen, yenilik ve ilerlemenin çok yoğun yaşandığı bir ortamı sunmasıdır. Okullarda verilen kuramsal eğitim ile iş yerinde yapılan uygulamalı eğitim birbiri ile örtüşmemekte ve birbirini tamamlamamaktadır. Bunun için en başta okullar, kamu kurumları, sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları ve özel sektör işletmeleri “sürekli eğitim merkezleri” oluşturarak çağa uygun eğitimler verebilmeli ve müfredatlarını buna göre uyarlamalıdır. Neticede, en başta Bingöl ilinin ve ülkemizin temel sorunlarından olan nitelikli eleman ihtiyacındaki eksiklik giderilmiş olmaktadır. Üretilen bilgi sayısında toplumlar kalkınır.

Kalkınmanın tek boyutlu olmadığı ve birden fazla boyutu olduğu özellikle sosyal bilimler için kabul edilen genel bir ifadedir. Çünkü sosyal bilimler, toplumların yaşadıkları yerlerde sadece ekonomik bir bağlamı ele almaz, ekonomik bağlamla birlikte bu bağlamı oluşturan diğer öğeleri de analiz etmeyi tercih eder. Kalkınma sadece ekonomik değil insani, sosyal, siyasal ve kültürel aşamaları da olan bir süreçtir (Palabıyık, Koç ve Koç, 2015). Bir ilin kalkınması tek bir koşula indirgenemez. Eğitimden sağlığa, ulaşımdan teknolojiye, istihdamdan spora kadar pek çok alanda atılacak adımlar ile bir ilin kalkınması sağlanabilir. Bingöl ili kalkınma konusunda Türkiye ortalamasının oldukça altında olsa da kalkınma için önemli fırsatlar barındırmaktadır. Bu fırsatları ortaya koymak, bir yol haritasına dönüştürmek bu alanda atılacak önemli adımlardandır.

Toplumsal kalkınma makro düzeyde her ülke için mikro düzeyde de her şehir ve bölge için hayati önem arz eden bir süreçtir. Kalkınma denilince akla her ne kadar ilk olarak ekonomik gelişme gelse de, eğitim, sanayi, kentleşme oranı, jeopolitik konum vs. gibi daha birçok etken kalkınmayla yakından ilintilidir. Bugün özellikle gelişmiş ülkelerde sosyal, kültürel, ekonomik ve yerel yönetim eksenli bölgesel kalkınma planları uygulanmakla beraber kalkınmanın sürdürülebilirliği üzerinde çalışmalarda devam etmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki kentlere kurulacak sanayi tesisleri ile hem mikro ölçekte işsiz bölge halkına istihdam sağlanabilirken hem de makro ölçekte Türkiye ekonomisinin gelişmesi ve büyümesi adına önemli bir kilometre taşı oluşturulabilir. Bölgesel kalkınma planlamaları/projeleri ile kentlerin yeniden inşa edilmesi bölgenin gizli kalan kültürel,

turistik ve doğal güzelliklerinin yani sosyal sermayesinin de gün yüzüne çıkmasına aracı olabilir. Böylelikle, bölge halkı hem kendisi hakkındaki önyargılardan arındırılmış hem de bölgede oluşan ekonomik hareketliliğe ortak olarak sosyal refahını artırma şansına sahip olabilir.

2001 verilerine göre Bingöl'ün kişi başı gayri safi yurt içi hasılası 795 \$ olup hem bölge ortalamasının (1.429 \$), hem de Türkiye ortalamasının (2.146\$) çok altındadır. 2002 TÜİK işyeri sayım sonuçlarına göre TRB1 bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin %10,7'si Bingöl'de (3.410 işletme) faaliyet göstermektedir. Bingöl'de işyeri ve istihdam oranları incelendiğinde sırasıyla "toptan ve perakende ticaret", "ulaştırma, depolama ve haberleşme" ile "otel, lokanta, kahvehane" alanlarının en yaygın üç sektör olduğu görülmektedir. 2009 verilerine göre Bingöl'de 100.000 kişi başına düşen kurulan şirket ve kooperatiflerin sayısı 28'dir ve Türkiye ortalamasının (66) yarısından azdır (www.fka.org.tr).

17 Mayıs 2014 Cumartesi günü başlayan, geniş bir katılımı ile gerçekleştirilen ve birkaç gün süre ile farklı mekanlarda gerçekleştirilen, II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı sonucu ortaya çıkan veriler rapor haline getirilmiştir. Söz konusu raporda yedi stratejik amacın olduğu ve bu amaçlara yönelik on dört hedefin belirlendiği görülmektedir. Söz konusu hedeflerin gerçekleşmesi için hangi kurum veya kuruluşların paydaş olacağı da raporda belirtilmektedir. On dört hedefe yönelik yüz dört faaliyetin planlandığı raporda yer alan stratejik amaçlar şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Bingöl'ü eğitim kalitesinde Türkiye ortalamasının üstüne çıkarmak.
2. Kültür, sanat, spor ve turizmde Bingöl'ü gözde il konumuna getirmek.
3. Bingöl'ün genç nüfus potansiyelini fırsata dönüştürmek.
4. Bingöl ilini bölgede yaşanabilir bir il konumuna getirmek.
5. Tarım ve hayvancılıkta Bingöl'ü nüfus yoğunluğuna göre Türkiye'de birinci sıraya yükseltmek.
6. Bingöl sınırları içerisindeki yer altı ve yer üstü kaynaklarının envanterinin çıkarılarak kaynakların işletilmesinde Bingöl'ü Türkiye'de ilk sıraya yerleştirmek.
7. Bingöl'ün endüstri ve sanayi alanında Türkiye ortalamasını yakalamasını sağlamak (Alan, 2015).

5. BİNGÖL VE ÇEVRESİNDE KÜLTÜR VE SPOR TURİZMİ

Günümüzde kalkınmanın etkenlerinden biri de turizmdir. İnsanların psikolojik ve fiziksel olarak rahatlamak için buldukları yerden turizm değeri olan bir başka yere giderek, en az bir gün kalmalarına turizm faaliyeti denir. Bu harekete katılanlara ise turist denir.

Kültür kelime kökeni olarak Avrupa dillerinden Türkçe'ye kazandırılmış bir kelimedir. Avrupa dillerindeki anlamı üzerine, etnoloji sözlüğünde kültürün tanımı şu şekilde yapılmıştır: “Bir halkın ya da bir toplumun maddi ve manevi alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü; yiyecek, giyecek, barınak, korunak gibi temel ihtiyaçların elde edilmesi için kullanılan, her türlü araç-gereç, uygulanan teknik; fikirler, bilgiler, inançlar; geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar; düşünce, duyuş, tutum ve davranış biçimleri; yaşama tarzıdır”. Kültürü kendine konu edinen bilim dallarının genel kabul görmüş diğer tanımı ise, “geçmişten günümüze insanoğunun topluma ve doğayla ilişkileri sonucu ortaya koydukları maddi ve manevi ürünlerinin tümü” şeklindedir (Sevindik, 2005:14-15). Güveç'e (1994) göre kültür, “insanın doğa karşısında doğayla birlikte yaşamını sürdürebilmesi için ürettiği her şey”dir. Coğrafi koşulların kültürün oluşum ve biçimlenişı üzerinde etkisi vardır ancak, kültür birçok ülkeyi ve insanı içine alır ve pek çok insanın ilgisini çeker. Türkiye'de kültürel turizm uygulamaları müze ve ören yeri ziyaretlerinin ötesine geçememektedir. Diğer bir anlatımla kültürel mirasın turizm amaçlı kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Çünkü kültürel miras ürünlerinin çoğu turistik ürüne dönüştürülemez. Ülkemizde antik kültür kalıntılarını ve müzeleri günöbirlik gezmeye dayalı etkinlikler yıllardır uygulanan kültürel turizm aktiviteleri arasındadır. Kültürel turizm, değişik ulusal kültürleri tanımak ve tarihsel, kültürel eserleri görmek için yapılan seyahatlerdir. Tarihi ve arkeolojik eserler; araştırmacılar, mimarlar, sanat tarihçileri ve öğrenciler için önemli bir inceleme ve araştırma konusu olup, bu kişileri yöreye çeker. Ayrıca turistlerin farklı medeniyetlere ait bu tür yapıları görme, onların fotoğraflarını çekme arzuları vardır. Bu nedenle büyük bir turizm potansiyeli oluşturur.

Bingöl ve çevresi tarihsel ve kültürel değerler bakımından ülkemizin önemli merkezleri arasında olabilir. Yörede bireysel ya da kültür turizmi denilen türün ağırlığı zaman içinde artış göstermektedir. Kültür turizmi amacıyla yöreye gelen turistler, yörenin özgün güzellik ve kültürünü sindirmek, incelemek ve bu kültürü yaşamak isteğindedirler. Bu tür turist-

ler için lüks ve konfor ikinci plandadır. Bu tür turistlerin bölgede kalış süreleri kitle turizmine katılanlara göre önemli oranda daha uzundur. Bingöl ve yöresi, kongre turizmi alanında da Türkiye tanınmış mekânlara ciddi bir rakip olabilir. Ulusal ve uluslararası kongre ve toplantı organizasyonlarında yeni arayışlar hâkim olmaya başlamıştır. Bu tür organizasyonlarda büyük kentlerden çok otantik nitelik taşıyan bölgelere ilgi duyulmaktadır. İşletmeler, kongre turizmi için gerekli, teknik altyapı çalışmalarını için teşvik edilmeli, kongre ve toplantı organizasyonlarını düzenleyen kurumlarla iletişim kurmaya teşvik edilmelidir. Kongre turizmi bölgenin uluslararası alanda daha iyi tanınmasını sağlayacak, işletmelerin rekabet gücünü arttıracaktır. Uluslararası boyutta düzenlenen etkinlikler ile yörede üretilen sanatsal ürünlerin tanıtımının yapılması oldukça önemlidir. Bölgede geleneğe bağlı kültür ise halen etkisini göstermektedir. Bölgede sergilenen halk oyunları, halay vb. oyunlar bölgenin karakteristiğini taşıyan oyunlardan oluşmaktadır. Halay esnasında türkü söylemekte ayrı bir unsurdur. Bölgede kişisel yetenekleri dâhilinde yetişen aşık ve müzik ustaları bulunmaktadır.

Bingöl ili tarihi eserler ve tarihi ören yerleri bakımından oldukça önemli birikime sahiptir. Bu tarihi eserler; bölgenin geçiş güzergahı olma özelliğinden dolayı, savaşlar, depremler vb. nedenlerden dolayı tahrip olmuştur. Buna rağmen turizm ekonomisine kazandırılacak değerli kültürel alt yapıya sahiptir. Günümüzde ekonomik değere dönüştürülen turizm çeşitlerinden biri de tarih ve inanç turizmi olduğu düşünülürse ulusal ve uluslararası düzeyde bu eserlerin tanıtımının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Günümüzde turizm kalkınma ayaklarından birini oluşturmaktadır. Bingöl ilinde hatırı sayılır tarihi eser bulunmaktadır. İlde bulunan kültürel değerlerin tanıtılması ve bu kültürel değerlerin turizm ekonomisine kazandırılması ilin gelişimi açısından oldukça önemlidir (Butasım, 2015). Yabancı ve yerli turisti çekme açısından oldukça gerilerde olan Bingöl ili tabiat olarak birçok turizm alanına hitap edebilecek potansiyele sahiptir. 10 civarında yaylaya sahip Bingöl, yayla ve kamp turizmi için önemli bir şehirdir. İlde önemli turistik değerler aşağıda verilmiştir:

Yüzen Ada: Solhan İlçesi Hanzarşah köyündeki gölde bulunan 3 adet adanın göl içerisinde sal gibi hareket etmesi ile tanınmış “Yüzen Ada” turistlerin ilgisini çekebilecek potansiyelindedir.

Güneşin Doğuşu: Bingöl ili Karlıova ilçesinde bulunan Bingöl Dağlarının Kale Tepesi’nden güneşin doğuşunu seyretmek, İsviçre Alp

Dağları'ndan seyretmeye alternatif olarak gösterilmektedir. Güneşin doğuşundaki her rengi, ayrıntıyı seyretmeyi mümkün kılmaktadır.

Kış Turizmi: Yolçatı köyünde bulunan 950 m uzunluğunda pist, teleski, kayak arabası ve kayak takımlarına sahip 50 yatak kapasiteli otel kış turizmi için kullanılmaktadır. Ancak pist güneğe baktığından ve son yıllarda kar yağışının düşmesinden dolayı tesisin kullanım süresi kısalmıştır.

Kös Kaplıcaları: Bingöl Karlıova yolunun 20. km'sinde yer alan kaplıcalar romatizmal hastalıklara ve kadın hastalıklarına sahip kişiler için çekim merkezidir. Bingöl'de ayrıca Kral Kızı Kalesi, Sebeterias Kalesi, Çır Şelalesi, Ata Park, Kığı Kalesi, Peri Suyu turizm potansiyeline sahip yerlerdir (www.fka.org.tr).

5. BİNGÖL'DE EĞİTİM-ÖĞRETİM DURUMU

Hızlı değişim ve gelişmenin yaşandığı çağımızda kalkınmanın odak noktası bilgi ve bilgi üretimidir. Teknolojik ve bilimsel alandaki değişimler, ülkeleri bilgiyi üretme ve kullanma alanında duyarlı hale getirmiştir. Eğitim, gelişmeyi sağlayacak belli başlı etkenlerden biridir. Bir ülkenin insan kaynaklarını yetiştirecek olan sistem, temelde eğitim sistemidir. Günümüz toplumlarında artık bireyler okul öncesi dönemden başlayarak emeklilik sonrası döneme kadar bir sistem içerisinde kendilerini bulmaktadırlar. Verilen eğitimin niteliği, kalitesi, işlevselliğinin yanında, bireyin ihtiyaçları ile toplumun özellikleri arasında sağlıklı bir denge olması oldukça önemlidir. Giddens'e (2008) göre, toplum ve ülke olarak daha gelişmiş yaşam koşullarına ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın başlıca yolu eğitimin gelişmesinden ve yaygınlaşmasından geçmektedir.

Ülkelerin kalkınmasında eğitimin önemi tartışılmaksızın kabul edilmektedir. Çünkü eğitim, sosyo-ekonomik ihtiyaçların karşılanması için gereken nitelikli işgücünün yetişmesinde, kalkınma hedeflerine göre değişen talep yapısına uygun beceri ve bilgilerin aktarılmasında, kaynakların daha verimli ve rasyonel bir biçimde kullanılmasında, daha sağlıklı politik seçimlerin yapılabilmesinde, iyi yönetişimin gerçekleşmesinde ve sağlıklı ve nitelikli istihdama hazır bir nüfusun oluşmasında önemli bir role sahiptir (Kapu ve diğ., 2012).

Bingöl'deki okullaşma oranı, ilköğretimden yüksek öğrenime doğru hızla azalmaktadır. Bu durum, kadın nüfusunda daha belirgindir. İl genelinde okul yazarlık oranı ise %83,3'dur. Okullaşma ve okur yazarlık oranındaki artış son yıllarda hızlı bir ivme kazanmıştır. Bu oran, hem

bölge hem de Türkiye ortalamasının altındadır. İlin 2009 yılı için “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)” veri tabanına göre 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusu 175317 olup, bu nüfusun %20.7’si (36419) okur-yazar değildir. İl nüfusunun %23’ü (40461) ilkokul, %15.7’si (27583) ilköğretim, %2.8’i (49.28) ortaokul ya da dengi okul, %15.2’si (26718) lise ya da dengi okul, %3.9’u (6918) yüksek okul ya da fülte, %0.1’i (288) yüksek lisans, %0.01’i (31) doktora düzeyi ve %7.4’ü (13112) eğitim öğrenim düzeyi ise bilinmemektedir (Doğan, 2010: 742-743).

6.1. Bingöl’de İlköğretim ve Ortaöğretim Okullarına Başarısızlık Nedenleri

Eğitim, bir ülkenin kalkınması için lokomotif işlevini üstlenmektedir. Genelde bir ülkenin, özeld e bir ilin kalkınması eğitim kalitesi ile doğru orantılıdır. Bu anlamda Bingöl’ün kalkınması için eğitim kalitesinin artırılması gerekmektedir. Bingöl’ün eğitim konusunda ki başarı durumunu merkezi sınavlarda ki başarı durumu resmetmektedir. Özellikle, YGS ve LYS sınavlarında Türkiye sıralamasında son on il arasında yer alması, Bingöl’ün eğitim konusunda ki başarısızlığının en büyük kanıtıdır.

Bingöl il ve ilçelerinde merkezinde, 2011-2012 Eğitim-Öğretim yılında ilköğretim II. kademed e (6.7.ve 8. Sınıflar) ve Ortaöğretim öğrencileri (9.10.11.ve 12. Sınıflar) üzerinde yapılan “Başarısızlık Nedenleri Anketi” sonuçlarına göre başarısızlık nedenleri olarak aşağıdaki faktörler ortaya çıkmıştır (Tatlılıoğlu ve Avcı, 2012):

6.1.1. Bingöl’de İlköğretim Okullarında Başarısızlığın Nedenleri

Bingöl İl Rehberlik ve Araştırma Merkezi’nin (RAM) koordinatörlüğünde, Bingöl il ve ilçelerinde 43 ilköğretim okulunda öğrenimlerine devam eden ilköğretim 6. 7. ve 8.sınıfta öğrenim görmekte olan 1115 erkek ve 479 kız olmak üzere toplam 1594 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Bu sonuçlara göre İlköğretim okullarında “Başarısızlık Nedenleri Anketi” sonuçlarına göre, başarısızlık nedenleri olarak önem derecesine göre aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Madde no	Başarısızlık nedenleri	E	K	f	%
1	Sınıfta öğrendiklerimi kısa sürede unuttuğumdan	721	305	1026	64.7
2	Bazı derslere karşı yeteneğim olmadığından	687	310	997	61.7
3	Çalıştığım halde başaramadığımdan	614	311	925	55.0
4	Sınavlarda çok heyecanlığumdan	606	323	929	54.6
5	Bazı derslerde yeterince alıştırma ve tekrar yapılmadığından	531	232	763	47.7
6	Anlayamadığım konularda öğretmenlerime soru sormaktan çekindiğimden	531	241	772	47.6
7	Verimli ders çalışma yöntemlerini bilmediğimden	531	198	729	47.5
8	Sınavlarda zor soru sorulduğundan	480	191	671	43.2
9	Ders programında zor derslerin üst üste gelmesinden	463	164	627	41.5
10	Başaramayacağım derslere çalışmak istemeyişimden	373	159	532	33.3
11	Bana ait bir çalışma odamın olmayışından	364	154	518	32.9
12	Ailemin sürekli ders çalış demesinden bıktığımdan	353	129	482	31.5
13	Ön bilgilerimin yetersiz oluşundan	332	138	470	30.0
14	Kimseye açamadığım sorunlarım yüzünden	297	169	436	26.8
15	Öğretmenlerimden gerekli ilgiyi göremediğimden	268	119	387	24.1
16	Sınıfımızın kalabalık olması	264	105	369	24.0
17	Öğretmenlerin dersi monoton (sıkıcı) anlatmalarından	183	59	242	16.6
18	Okul dışında başka bir işte çalıştığımdan	181	39	220	16.3
19	Sağlığımın bozuk olmasından	162	73	235	14.8
20	Bu okulu sevmediğimden	161	50	211	14.4
21	Ailemdeki huzursuzluk yüzünden	133	58	191	12.1
22	Ailemden ayrı oluşum yüzünden	112	44	156	10.2

6.1.2: Bingöl'de Ortaöğretim Okullarında Başarısızlığın Nedenleri

Bingöl İl Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nin (RAM) koordinatörlüğünde, Bingöl il ve ilçelerinde 13 ortaöğretim okulunda öğrenimlerine devam eden ve en az 3 dersten başarısız olan 9.10.11.ve 12. sınıf öğrencilerine

uygulanen “Başarısızlık Nedenleri Anketi” sonuçlarına göre, okul başarısızlığının nedenleri olarak önem derecesine göre aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır (Tatlıhoğlu, 2013).

Madde no	Başarısızlık nedenleri	E	K	f	%
1	Bazı derslere karşı yeteneğim olmadığından	405	203	608	62.5
2	Verimli ders çalışma yöntemlerini bilmediğimden	375	223	598	58.3
3	Çalıştığım halde başaramadığımdan	349	349	698	51.7
4	Başaramayacağım derslere çalışmak istemeyişimden”	311	163	474	50.6
5	Bazı derslerde yeterince alıştırma ve tekrar yapılmadığından	311	134	445	49.0
6	Anlayamadığım konularda öğretmenlerime soru sormaktan çekindiğimden	312	155	467	46.0
7	Ders programında zor derslerin üst üste gelmesinden	304	109	413	44.3
8	Sınavlarda zor soru sorulduğundan	305	127	432	44.3
9	Ailemin sürekli ders çalış demesinden bıktığımdan	261	105	366	39.5
10	Anlayamadığım konularda öğretmenlerime soru sormaktan çekindiğimden	223	148	371	34.7
11	Sınavlarda çok heyecanlığımdan	222	164	386	32.6
12	Ön bilgilerimin yetersiz olusundan	151	91	242	27.1
13	Öğretmenlerimden gerekli ilgiyi göremediğimden	159	94	253	26.3
14	Sınıfımızın kalabalık olmasından	183	97	280	25.2
15	Bu okulu sevmediğimden	141	54	195	24.9
16	Kimseye açamadığım sorunlarım yüzünden	148	87	235	24.0
17	Öğretmenlerin dersi monoton (sıkıcı) anlatmalarından	143	55	198	23.9
18	Bana ait bir çalışma odamın olmayışından	116	63	179	17.3
19	Okul dışında başka bir iste çalıştığımndan	72	16	88	11.6
20	Ailemden ayrı oluşum yüzünden	67	21	88	11.5
21	Ailemdaki huzursuzluk yüzünden	63	41	104	10.1
22	Sağlığımın bozuk olmasından	55	19	74	7.4

Bingöl il ve ilçelerindeki eğitim-öğretim sorunları ve okul başarısızlığının nedenleri eğitimci yazar Çağlayan'a (2007) göre şu şekilde tespit edilmiştir:

- Bingöl'ün yapılan sınavlarda son sıralarda yer almasının en önemli nedeni; öğrencilerin Türkçe'yi sonradan öğrenmeleri ve bunun doğal sonucu olarak okuduklarını anlama ve algılama konusunda büyük sıkıntı yaşamaları.
- Kapalı köy okullarının varlığı, birleştirilmiş sınıflar, köy okullarının fiziki yetersizliği, öğretmen açığı, kız çocuklarının okula gönderilmemesi, halkın eğitim ve öğretim faaliyetlerine karşı duyarsız olması, buna paralel olarak eğitimden bir beklentilerinin olmaması ve ağır kış şartlarının yaşanması.
- Bingöl'de YİBO ve PİO'ların sayısının fazla olması ve bu okullarda okuyan öğrencilerin ailelerinden uzak olmaları.
- YİBO ve PİO'lar olmak üzere ildeki diğer okulların zamanında onarılmaması ve bu okullarda eğitim-öğretime zamanında başlanılamaması.
- Bingöl'de çok yoğun bir öğretmen sirkülasyonunun yaşanması. Gelen öğretmenlerin kısa sürede ayrılmak için çaba sarfetmeleri.
- Bingöl'de öğretmen açığının çok fazla olması; bu açığın asker öğretmen, sözleşmeli öğretmen, ek ders karşılığı çalıştırılan öğretmen ve okutman gibi isimlerle pedagojik formasyonu yetersiz olan ve kısa süreliğine çalıştırılan öğretmenlerle kapatılması.
- Bingöl'ün 1971 ve 2003 yıllarında iki büyük deprem görmesi; bu depremlerden dolayı halkın önemli bir kesiminin ve bilhassa eğitime önem veren orta tabakanın başka illere göç etmesi.
- Ayrıca ilin ekonomik yapısının tarım ve hayvancılığa dayanması, kişi başına düşen milli gelirin çok yetersiz olması ve buna paralel olarak öğrencilerin birçoğunun aile bütçesine katkıda bulunmak için okul dışında birçok işte çalışması.
- Ailelerin eğitime olan ilgisizliği ve duyarsızlığı.
- Bingöl'deki okulların fiziki şartlarının yetersiz olması ve sınıfların aşırı derecede kalabalık olması
- Son olarak okul öncesi eğitimin yaygınlaşmaması, okuma kültürünün oluşmaması
- OKS yeni adı ile TEOG sınavı ile birçok başarılı öğrencinin il dışında okuması ve özel öğretim kurumlarının 90'lı yıllar gibi geç bir zamanda açılması vb. durumlar saptanmıştır. Bu sorunları göz önünde bulundurarak kritik yapmak ve çözüm üretme yoluna gitmek faydalı olacaktır (www.solhan.net).

7. SONUÇ

Toplumsal hayat insanlar için vazgeçilmez bir gerekliliktir. Toplumsal hayatta, sağlıklı bir gelişme ve kalkınmanın olmazsa olmazlarından en önemlisi “ben” duygusunun yerine “biz” duygusunun ve anlayışının yerleşmesidir. Kentleşme, kalkınma ve çevre konularının birlikte ele alınması zaruridir. Sağlıklı gelişmenin en önemli şartı, her yönüyle kendi geleneginden, tarihinden, inancından beslenerek yenilenmektir. Kentler, tüm dünyada ülkelerin sosyal yapısında ve ulusal ve bölgesel ekonomilerinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Kentler sağlıklı, özgür bireylerin yaşadığı yerler olmalıdır. Bu nedenle de şehir planlamaları yapılırken insani ölçek esas alınmalıdır. Bu planlama anlayışında kent ve bölgesi, sosyal, ekonomik ve politik bir bütünlüğe sahip olarak görülmektedir. Kent mekânı planlanırken oturma, çalışma, dinlenme ve dolaşım mekânları ayrılarak planlanmalıdır. Bu planlamada merkeze alınan, en çok önem verilen işlev ise konut alanlarıdır. Kent içinde işyerleri, iş merkezi, küçük sanatlar ve organize sanayi, kent morfolojisine uygun olarak, işleri oturma yerleri arasındaki uzaklıkları kısaltacak biçimde yerleştirilmelidir.

Hızlı ve düzensiz kentleşme, Türkiye'nin birçok yerleşim yerinde olduğu gibi Bingöl'de de önemli problemlerden birisini oluşturmaktadır. Bingöl'de hızlı nüfus artışı ve göçlere bağlı olarak, barınma ve beslenme amacıyla yerleşim alanları ve meskenler şehir merkezine yakın, gelişmiş güzel yerlerde seçilmiştir. Bilinçsiz ve plansız olarak yerleşime açılan alanlarda alt yapının yetersizliği, su ve kanalizasyon şebekelerinin gelişigüzel olması ile birlikte birçok çevresel sorunlara yol açmaktadır. Bu çarpıklık kenar mahalle ve semtlerde daha belirgin durumdadır. Plansız şehirleşme ve artan nüfusla birlikte atık miktarları da bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Toplanan çöpler ilkel bir şekilde depolanmaya devam etmektedir. Toprak kirliliği de ayrı bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Şehirdeki su kaynakları da tarım ilaçları, ev ve sanayi atıkları ile birlikte doğrudan sulara karışmaktadır. Trafikten kaynaklı gürültü kirliliği de önemli boyutlara ulaşmış durumdadır. Yaşam ve hizmet kalitesinin düşük olması, aşırı kalabalık, hava kirliliği, düzensiz cadde ve sokaklar, zamanında toplanmayıp biriken çöpler, katı atıkların uygun olmayan yönetimi ve trafik sıkışıklığı çarpık kentleşmenin neden olduğu başlıca sorunlardır (Soylu, 2010: :429-430).

Kahraman'ın (2006) İstanbul'a göç eden Bingöllüler üzerinde yaptığı bir alan araştırmasının bulgularına göre, Bingöl'ün en önemli problemler-

ri; işsizlik, eğitim-sağlık hizmetlerinin yetersiz olması, altyapı ve belediye hizmetlerinin yetersiz olması şeklinde çıkmıştır. Yine aynı araştırmanın bulgularına göre, ildeki bu problemlerin çözülmesi halinde, İstanbul'a göç eden Bingöllülerin %60'ı geri dönmeyi düşünmektedir. Ancak, güvenlik endişesi ve ekonomik yetersizliklerden dolayı geri dönmeyi şu anda düşünmediklerini belirtmişlerdir. Bingöl ilinde kentsel alanda hızlı yapılaşma süreci sonucunda, özellikle yeşil alan yetersizliği, monoton ve iç içe yapılaşma, görüş alanı darlığı, dış cephe görüntüsündeki karmaşalar, uyarıcı levha ve tabelalardaki gelişi güzellik, darlık, renk uyumsuzluğu, konut sorunu, ulaşım ve trafik karmaşası, su ve atık su sorunu, gürültü, çevre kirliliği ve sağlıksız yapılaşmayı önemli sorunlar olarak sıralayabiliriz. Bingöl diğer kentlerle karşılaştırdığımızda diğer kentlere göre avantajı da vardır. Bingöl'ün almış olduğu göç, çevresinden almış olduğu göçtür. Sosyal ve kültürel anlamda çok farklılık taşımayan bölgelerden almış olduğu göçtür. Farklı kültürel sosyal yaşam zaman içerisinde eğer belirli bir hoşgörü, anlayış ortaya konamamışsa, karşılıklı sevgi saygı ortamı geliştirilememişse, bu geliştirilen ortamı provoke etmeye çalışan kesim ortaya çıkmışsa, kentteki huzur ve güven ortamında da zaman zaman sıkıntılar ortaya çıkabiliyor.

Günümüzün en hızlı gelişen faaliyet alanlarından birinin de “eko-turizm” olduğu asla unutulmamalıdır. Deniz, güneş ve kum üçgenindeki geleneksel turizmden ayrılan bir olgu olan eko-turizm açık alanlarda yapılan, çevreyi koruyan, ve yerel halkın refahını artıran bir seyahat olarak tanımlanmaktadır. Eko-turizm yerel halka ekonomik katkıyı artırırken, doğal ve kültürel kaynakları korumaya yardım etmeyi amaçlayan bir turizm şeklidir (Sever, 2008). Bingöl'de göz ardı edilen önemli hususlardan biri de eko-turizmdir. Bingöl ve civarında en önemli eko-turizm alanlarından birisi, Doğu Anadolu bölgesinin en önemli yaylalarından biri olan Karlova ilçesidir. Yüksek dağları ve birkaç tane akarsuyun da kaynağını aldığı hidrografik bir bölgedir. Bu bölgenin, değerlendirilmesi halinde, bölge ekonomisine oldukça katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Bingöl ve çevresi, doğal ve kültürel turistik değerler bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Bingöl ve çevresinin sahip olduğu, doğal turistik değerler arasında, “Turnalar Gölü ve Yüzen Adalar”, “Kös Kaplıcası”, “Bin-kap ve İçmesi”, “Çır, Şenköy, Kelhaç, Akımlı ve Kalkanlı Çağlayanları”, “Kayak Turizmi”, “Bingöl Dağı'ndan izlenen “Güneşin Doğuşu” ile birlikte, mağaralar, dağ turizmi, yaylacılık, kanyon, volkanik yer şekilleri önemli doğal turistik değerler bakımından oldukça zengin potansi-

ye sahiptir. Ancak tüm bu güzelliklere rağmen, doğal ve beşeri turistik değerler bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahip olunmasına rağmen, iç ve dış turizm açısından yeterli bir gelişme sağlanamamıştır bu güne kadar. Bu durumun iki önemli nedeni; yeterince tanıtım yapılamaması ve nitelikli tesislerin yetersizliğidir (Soylu, 2014). Bingöl ilinin bu özelliklerini ortaya koyacak bilgiler henüz yeterli düzeyde değildir. Bu alanlardaki bilgilerin artırılması gerekir. Bölgenin biyolojik zenginliği, doğayı tahrip etmeden bölgenin kalkınmasında fevkalade kullanılabilir (Alp, 2014). Ayrıca, insanların bireysel tercihleri dikkate alınarak, geliştirilecek yeni turistik alanlarla turizm sezonunu yılın tamamına yaymak mümkündür. Bu amaçla, kış mevsiminde kış sporları ve kayak turizmi, yaz mevsiminde ise eko-turizm faaliyetlerine önem verilmelidir. Bu konuda, ilgili kurum ve kuruluşlar, turizm sektörünün direncini artırıcı önlemler almalıdır. Dinamik ve stratejik bir turizm anlayışı esas alınmalıdır. Bingöl ili konumu, ulaşım imkânları, sahip olduğu tarihi mirası, doğal güzellikleri, sosyal ve kültürel etkinlikleri ile turizm açısından önemli potansiyeller taşımaktadır. Bu potansiyel iyi değerlendirilirse, bölge süratle kalkınacaktır. Ayrıca, insan kaynağına olan yatırımın önemi bilinmeli, gelecek kuşakların bilgi birikiminin işletmelere yeni ufuklar açacağı unutulmamalıdır. Bilgi ve eğitime, Ar-ge faaliyetlerine önem verilmelidir.

Bizler, bölgenin kalkınmasını ve insanın refah düzeyini yükseltmek istiyorsak, bölgedeki doğal kaynakların potansiyelini tümüyle değerlendirip, bu potansiyelin nasıl kullanılacağını doğru bir şekilde planlamalıyız. Aksi takdirde sahip olduğumuz değerleri bir bir kaybederiz. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızlı ve çarpık kentleşme, birçok çevresel sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Bu nedenle varoşlar, kentlerde işsizliğin ve sefaletin yanı sıra suç oranında yüksek olduğu bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Koray, 2012).

Bingöl kentinin kendine has bir takım fonksiyonları vardır. Fonksiyon kavramı sözlükte, "iş, görev, hizmet" gibi anlamlara gelirken, Kent Coğrafyası'nda ise, "bir yerleşmenin ortaya çıkışını, gelişmesini ve büyümesini sağlayan faaliyetler"i (Köse, 1996) ifade eder. Diğer bir tabirle, "Şehrin varlığını ve gelişmesini mümkün kılan, yaşamı için gerekli tüm kaynakları sağlayan faaliyetler"dir (Tümertekin, 1973). Bağcılık, meyve ve sebzeçilik ile tahıl tarımın en fazla önem kazanmış kısmını oluşturmaktadır. Tarım ürünleri üretiminde çeşitliliğin var olmasına rağmen tarımda entansif yöntemler tam olarak uygulanabilmiş değildir. Bingöl'de

arıcılık ise daha da geliştirilebilir bir faaliyettir. Orman oluşturulabilecek nitelikte bir ağaç topluluğu yoktur. Son yıllarda İle daha güzel bir görünüm vermek için ağaçlandırma çalışmaları yapılmaktadır. Bu nedenle ulaşım açısından geçmişte olduğu gibi bugünde önemli bir yere sahiptir. Bingöl’de fabrikalar ölçüsünde sanayileşmenin var olduğu söylenebilir. Ticaret, tarım ve sanayi tipi üretim ile turizme bağlı olarak canlandırılmalıdır. Ticarete konu olan ürünler çeşitlidir. Açık ekonominin var olduğu yörede sebze ve meyveler başta olmak üzere tarımsal ürünler ve el işlemesi ürünler ticarete konu olan ürünlerdir.

Bingöl turizm için gerekli konaklama tesisleri, ulaşım gibi altyapı ihtiyaçlarında henüz yeterince gelişme göstermemiştir. Yörenin tanıtımına yönelik yeterli festivaller yapılmamaktadır. Bütün bölgede olduğu gibi Bingöl ilinin de dış dünyaya aılmasında en önemli gelişme turizmdir. Turizmin yörede etkili bir faaliyet haline dönüşmesi için çaba harcanmalıdır. Temel olarak “Kültür Turizmi” diye nitelendirilen ve deniz turizmine göre de az mevsimlik dalgalanma arz eden bir turizm olgusu canlandırılmalıdır. Bölgesel gelişmenin sağlanması için kamu ve özel kesimler arasında çok yönlü bir etkileşim ve birliktelik gerekmektedir.

8. ÖNERİLER

- Organik tarım çalışmaları hızlandırılmalıdır.
- Kamu yatırımlarından daha fazla pay ayrılmalıdır.
- DAP (Doğu Anadolu Kalkınma Projesi) daha aktif hale getirilmelidir.
- Bölgenin turizm değerlerinin tanıtımı için özel çaba sarfedilmelidir.
- “Kitle turizmi” canlandırılmalıdır. En azından kitle turizmi kadar ağırlıklı bir kültür boyutu gelişimi hedeflenmelidir. Kültür turizminin gelişmesi için bu imknların sağlanması gereklidir.
- Yörenin kültür zenginlikleri, doğal ayrıcalıkları ve bölge insanının donanımı, gecikmiş de olsa kültür turizmi boyutunun geliştirilmesini ve bunun için alt yapının hazırlanmasını gerektirmektedir.
- Bingöl ve yöresi “eko-turizmi” için kaçınılmaz bir fırsattır. Sürdürülebilir turizm, katılım kavramları eşliğinde geliştirilen bu anlayış uygulamada, doğal çevreyle, yerel kültürle barışık küçük ölçekli turistik aktiviteleri ön plana çıkarmakta, kısaca “eko-turizm” olarak adlandırılmaktadır.
- Kongre turizmi amacıyla buraya yapılan kongre merkezinin ve otellerde var olan kongre salonlarının kullanımının artması için tanıtı-

mın iyi bir şekilde yapılması, kongre turizminde hem bölge hem de ülkede öncelikli yerlerden biri olmasını sağlayabilir.

- Bölgede turizm faaliyetlerine destek verecek sanayinin desteklenmesi, projelerin teşviki, sanayi tesislerinin turizmi olumsuz etkilemeyecek mekânsal yerleşimi konularına yönelik çalımsalar yapılmalıdır.
- Hediyelik eşya, süsleme ve islemeciliğin geliştirilmesi gerekir. İlçenin tanıtımında kamu, üniversiteler ile özel kurum ve kuruluşlar ortak bir çalışma içerisinde girmelidirler.
- İlçenin tanıtımında gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi iletişim araçları kullanılmalıdır.
- Kamp ve karavan turizmi de bölgenin geleceği için önemli bir potansiyeldir.
- Milli Eğitim Müdürlüğü, Bingöl Üniversitesi, İŞ-KUR, Halk Eğitim Merkezleri, Çıraklık Eğitim Merkezleri, Mesleki ve Teknik Liseler, Ticaret Sanayi Odası ile sanayi kuruluşlarının işbirliği yaparak, özellikle iş açığı bulunan mesleklerde meslek edindirme kursları yaygınlaştırılıp genç nüfusun istihdam edilmesi ve nitelikli eleman ihtiyacının giderilmesi sağlanmalıdır.
- Ailelerin okula ve eğitime ilgilerinin artırılması için seminerler düzenlenmelidir.
- Öğretmenlerin uzun süreli kalabilmeleri için alternatif çözüm yolları geliştirilmelidir.
- Üniversite-sanayi işbirliği geliştirilmelidir.
- Eğitimin kalitesinin artırılması için, Bingöl İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile üniversite işbirliği yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Açıklım, O. ve Saltık, A. (2007). Kalkınmada Yeni Kavram ve Stratejiler. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 5-27.
- Alan, S. (2015). Bingöl'ün Kalkınma Dinamikleri. II. *Bingöl Kalkınma Çalıştayı'nın Analizi*. III. Bölgesel Kalkınma Konferansı, 15-16 Ekim 2015, Bingöl.
- Alp, Ş. (2014). Bingöl Bölgesi Çevre Değerlerinin İrdelenmesi Üzerine Bir Bakış. I. *Bingöl Sempozyumu, 10-11 Haziran 2006*, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aslanoğlu, R. (1998). Kent, Kimlik ve Küreselleşme. Bursa: Asa Kitabevi.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. Kentleşme Şurası. Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu. Nisan, 2009.
- Baydar, A.İ. & Gül, H. (2012). Değişen Kentleşme Yaklaşımları ve Yavaş Kent. Şehir ve Felsefe, II. Uluslararası Felsefe Kongresi, 11-13 Ekim, 2012, Bursa, ss.45-63.
- Bumin, K. (1998). Demokrasi Arayışında Kent. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Butasım, N. (2010). Bingöl Tarihi Eserleri ve Turizm Ekonomisine Kazandırılması. III. Bölgesel Kalkınma Konferansı. 15-16 Ekim 2015, Bingöl.
- Çağlayan, E. (02.08.2007). Bingöl'de Eğitim-Öğretim ve Sorunları II., http://www.solhan.net/modules.php?name=Bizim_Yazarlar&rop=sayfagoster&yazi_id=81, Erişim tarihi: 29.05.2016.
- Doğan, H. H. (2010). Neoliberal Düzen İçinde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri. III. Bingöl Sempozyumu, 17-19 Eylül 2010, Bingöl, s. 727-765.
- Erkan, R. (2004). Kentleşme ve Sosyal Değişim". Ankara: Bilim Adamı Yayınları.
- Giddens, A. (2008). Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gülçubuk, B. (2014). Bingöl İlinde Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri. I. Bingöl Sempozyumu, 10-11 Haziran 2006, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- Güvenç, B. (1994). İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kahraman, B. (2014). Gurbetteki Bingöllüler: İstanbul'a Göç Eden Bingöllülerin Sosyo-Ekonomik Sorunları. I. Bingöl Sempozyumu, 10-11 Haziran 2006, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kapu, H., Tutar, H. ve Özyakışır D. (2012). Sivil Toplum ve Girişimcilik ve Ekonomik Kalkınma. Ankara:Savaş Yayınevi.
- Keleş, R. (1998). Kent Bilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: İmge Kitabevi.
- Koray, M. (2012). Sosyal Politika. (4. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Köse, A. (1996). Fonksiyonel Özellikleri Yönünden İVRİNDİ, Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:831.
- Kula, N. (2014). İstenmedik ve Beklenmedik Olaylarla Karşılaşan Bireylere Moral ve Manevi Destek. I. Bingöl Sempozyumu, 10-11 Haziran 2006, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özden, P. P. (2008), Kentsel Yenileme. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özgür, Ö. & Uluocak, Gonca-Polat (2011). Kentleşme-Kentleşme Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 230-247.
- Palabıyık, A. Koç, K. ve Koç Y. (2015). Üniversite Gençliğinin Bölgesel Kalkınma, Demokratikleşme ve Çözüm Sürecine Bakışı: Muş Alparslan Üniversitesi Öğrencileri Örneği. III. bölgesel Kalkınma Konferansı, 15-16 Ekim 2015, Bingöl.
- Sever, R. (2008). Karhova İlçesinin Eko-Turizm Potansiyeli. *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 77-87.

- Sevindik, H. (2005). Kültür Kavramı ve Nevşehir Kültürü Üzerine, *Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, Nevşehir Belediyesi Yayınları, sayı 1, ss. 14-19.
- Soylu, H. (2010). Bingöl'ün Coğrafi Özellikleri. III. Bingöl Sempozyumu, 17-19 Eylül 2010, Bingöl.
- Soylu, H. (2014). Bingöl İlinin Turizm Potansiyeli. Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu, 1-2 Ağustos, 2009, Bingöl, s. 413-437.
- Tabakoğlu, A. (2010). İslam ve Ekonomik Hayat. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Tatlıhoğlu, K. ve Avcı, M. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Okul Başarılarını Olumsuz Etkileyen Nedenlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma (Bingöl Örneği). *The Journal of Academic Social Science Studies* 5 (8), 1111-1133.
- Tatlıhoğlu, K. (2013). Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul Başarılarını Olumsuz Etkileyen Nedenlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma (Bingöl Örneği). *Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, sayı: 39, ss. 1-20.
- Timuçin, A. (2003). "Bugünkü kent insanının Estetik Dışı Duyarlıkları", Ölesiye Sevmek İçinde, İstanbul: Bulut Yayınları.
- Tümertekin, E. (1973). Türkiye' de Kentleşme Ve Kentsel Fonksiyonlar, İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 1840.
- Uslu, T. (2014). Göçün İtici Unsurlarından İşsizliğe Bingöl'den Bakış. I. Bingöl Sempozyumu, 10-11 Haziran 2006, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yıldırım, Y. (2006). "Avanos Kenti". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yılmaz, İ. (1995). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır. (1790-1840). Türk tarih Kurumu Yayınları XIV. Dizi-Sayı: 21, Ankara.
- Yılmaz, M. (2012). Küreselleşme ve Kentsel Yoksunluk. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 1 (4), 293-323.
- Zincirkıran, M. ve Uçar, M. (2010). Mesleki Eğitimde Sosyal Paydaşların Rolü. III. Bingöl Sempozyumu, 17-19 Eylül 2010, Bingöl, s. 563-571.

İnternet Kaynakları:

- <http://www.fka.org.tr/Bolgemiz-detay.asp?SayfaAltCatId=14>, Erişim tarihi: 28.05.2016.
- http://www.solhan.net/modules.php?name=Bizim_Yazarlar&rop=sayfagoster&yazi_id=81, Erişim tarihi: 29.05.2016.
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Bing>, Erişim tarihi: 29.05.2016.
- <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>, Erişim tarihi: 29.05.2016.

